

Wioletta Miskiewicz (CNRS/Archives Poincaré)

« Manifest onlife »

czyli

o kondycji ludzkiej w dobie cyfrowej i wynikających z niej imperatywach

W marcu 2010 roku, przewodniczący Komisji Europejskiej José Manuel Baroso przedstawił priorytety ekonomiczne nadchodzącej dekady: *EUROPE 2020 Strategy*. Strategia « Europa 2020 » stawiała sobie za zadanie stworzenie warunków umożliwiających Europie wyjście z kryzysu ekonomicznego i powrót do wzrostu gospodarczego. Jednym z warunków do realizacji tego ambitnego planu miał być *Digital Single Market* czyli Jednolity Rynek Cyfrowy. Jego kluczowym działaniem miało być zapewnienie do 2013 roku wszystkim Europejczykom internetu szerokopasmowego. Niestety, nie udało się tego ambitnego i konkretnego zadania zrealizować ale był to z pewnością tylko jeden z powodów dlaczego Europa jako całość z trudem wytrzymywała tempo rozwoju technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ang. *ICT: Information and Communication Technologies*) narzucone światu przez USA, Koreę Południową czy Singapur. Fakt że Finlandia, Szwecja czy Holandia przewodzą w światowych rankingach nie ma - z punktu widzenia Jednolitego Rynku Cyfrowego - istotnego znaczenia (*cf.* Global Information Technology <http://reports.weforum.org/global-information-technology-report-2014/#>).

Obejmując w 2014 roku funkcje Przewodniczącego Komisji Europejskiej - Jean-Claud Juncker obiecał, że stworzenie w pełni jednolitego rynku cyfrowego będzie jednym z najważniejszych priorytetów nowej Komisji : stawką stało się dopasowanie rynku europejskiego do najwyższych standartów światowej ekonomii cyfrowej. Zadanie to realizuje obecnie Digital Single Market Project Team działający pod przewodnictwem wiceprzewodniczącego Komisji Europejskiej Andrusa Ansipa. Jednym z najważniejszych członków tego zespołu jest Komisarz Europejski ds Digital Economy and Society, przy którym funkcjonuje Dyrekcja Generalna ds Komunikacji Sieciowej, Treści i Technologii : *DG Connect (The European Commission Directorate General for Communications Networks, Content& Technology)*.

To właśnie podczas inauguracyjnego spotkania DG Connect 8 lutego 2013 roku, w Brukseli, został ogłoszony po raz pierwszy « Manifest Onlife ». Fakt ten ma istotne znaczenie dla zrozumienia zarówno charakteru tego manifestu jak i politycznego i ekonomicznego wymiaru badań w dziedzinie cyfrowych nauk humanistycznych.

Onlife Manifesto jest programowym tekstem powstałej rok wcześniej *Onlife Initiative*. Międzynarodowa interdyscyplinarna grupa naukowców podjęła w ramach działań KE w sektorze

Research & Innovation, a dokładniej: *Public Engagement*, próbę zrozumienia heurystycznych konsekwencji rewolucji cyfrowej. *Public Engagement* skupia w ramach *Digital Single Market* inicjatywy i platformy popierające innowacje i mające na celu stymulowanie współpracy w sieci środowisk rządowych, akademickich i społecznych. Takie wysokie instytucjonalne poparcie filozoficznej jak by się wydawało inicjatywy, dobitnie świadczy o znaczeniu jakie instytucje europejskie przyznają podjętej przez nią problematyce, zaś sama treść *Manifestu Onlife* dowodzi, że nie chodzi tu bynajmniej o zwiększenie socjoinżynierskiego potencjału ekonomicznej manipulacji społeczeństw. *Inicjatywa Onlife* jest zarówno dobrym przykładem zaangażowania nauk humanistycznych i społecznych w życie *polis* i argumentem przeciwko tym, którzy twierdzą że są one marnotrawstwem czasu i pieniędzy podatników, jak też dowodem na zapotrzebowanie ze strony europejskich instytucji politycznych na tego typu inicjatywy badawcze.

Członkowie *Onlife Initiative* to jego inicjatorzy : Luciano Floridi (Oxford Internet Institute, University of Oxford, Oxford, Oxfordshire UK), Nicole Dewandre (European Commission, Directorate General for Communications Networks, Content & Technology, Brussels, Belgium) i Charles Ess (Department of Media and Communication, University of Oslo, Oslo, Norway) a także: Stefana Broadbent (University College London, London, UK), Jean-Gabriel Ganascia (LIP6, University Pierre and Marie Curie, Sorbonne Universités, Paris, France), Mireille Hildebrandt (Jurisprudence, Erasmus School of Law, Vrije Universiteit Brussel; Erasmus University Rotterdam, Rotterdam; Institute for Computing and Information Sciences (iCIS), Radboud University Nijmegen, Nijmegen; The Netherlands Law Science Technology & Society (LSTS); Vrije Universiteit Brussel, Brussels, Belgium), Yiannis Laouris (Future Worlds Center, Cyprus Neuroscience & Technology Institute, Nicosia, Cyprus), Claire Lobet-Maris (University of Namur—Belgium, Namur, Belgium), Sarah Oates (Philip Merrill College of Journalism, University of Maryland, College Park, USA), Ugo Pagallo (University of Torino, Torino, Italy), Judith Simon (Institute of Philosophy, University of Vienna, Vienna, Austria; Technologies in Practice Group, IT University Copenhagen, Copenhagen, Denmark), May Thorseth (Department of Philosophy, Norwegian University of Science and Technology, Trondheim, Norway), Peter-Paul Verbeek (University of Twente, Enschede, Netherlands).

Badacze *Inicjatywy Onlife* (ang. *The Onlife Initiative: concept reengineering for rethinking societal concerns in the digital transition*)¹ wzięli na warsztat problem konieczności przebudowania pojęć epistemologicznych w taki sposób, aby stały się one adekwatne do nowej, zdominowanej przez technologie komputerowe rzeczywistości; szczególnie w aspekcie niedopasowania tradycyjnych ram konceptualnych do jakościowo

¹<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/onlife-initiative>

nowych problemów społecznych wynikających z cyfrowych przeobrażeń świata. Jako punkt wyjścia badań przyjęta została empiryczna konstatacja, że w nowej hiperpołączonej rzeczywistości, pytanie czy ktoś jest „online” czy też „offline” straciło właściwie sens. W konsekwencji grupa przejęła programowo, utworzony wcześniej przez Floridiego neologizm „onlife” (od angielskich słów *online i life*)² jako podstawowe pojęcie teorii. « Onlife » ujmuje istotę efektywności nowej globalnej rzeczywistości.

Dzięki serii warsztatów organizowanych przez *DG Connect* naukowcy analizowali poszczególne wyzwania stawiane przez nowe technologie cyfrowe i opisywali, poszukując zjawisk emergentnych, wpływ ICT na życie ludzkie. Okazało się, że nie tylko iż wiele pojęć, takich jak np. własność, prywatność czy odpowiedzialność wymaga reewaluacji i ponownej definicji, ale że ujawniły się także pewne pojęcia które, z punktu widzenia makro-systemowego, istniały do tej pory tylko marginesowo, a które w nowej rzeczywistości cyfrowej stają się istotnymi nośnikami wartości ekonomicznych. Takim pojęciem właśnie jest np. *uważność*. Klikanie i « lajkowanie » tego co się zauważyło okazuje się przynależać do podstawowych działań gospodarczych (na dodatek bezpłatnych!) epoki dygitalnej. Ale jak pojąć konceptualnie ten szczególny rodzaj *surowca* którym okazuje się być ludzka uwaga.

Jako jakościowo nowy wymiar empiryczny, onlife wymyka się tradycyjnym kategoriom epistemologicznym i wymaga nowych. I tak np. doświadczenie onlife zaciera granice pomiędzy rzeczywistością a wirtualnością, neutralizuje - w świecie sieci interakcji i procesów - istotną różnicę między człowiekiem, maszyną i naturą. Rzadka i drogo opłacana w przeszłości informacja zalewa nas dziś tsunami chaotycznych danych a ich wykładniczo rosnąca ilość, często praktycznie uniemożliwia dotarcie do informacji dla nas pertynentnych.

Rozwój i upowszechnianie ICT ma ogromny wpływ na kondycję ludzką. ICT nie reprezentuje jedynie narzędzi lecz efektywne energie wpływające na nasze pojmowanie samych siebie (kim jesteśmy), na sposób w jaki się socjalizujemy, na nasz model rzeczywistości (na naszą metafizykę) i nasze interakcje z nią (nasze świadome działanie)³. Okazało się, że wpływ nowych technologii komunikacji na konkretne życie ludzkie, w jego wymiarze politycznym, prawnym i etycznym, był długo niedoceniany. Po pierwszym okresie gdy dominowała nadzieja że sieć internetowa jest narzędziem które pomoże realizować ideały wolności i równości społecznej, przeobraziła się ona w globalny ekosystem, infosferę.⁴ Infosfera, oryginalny globalny ekosystem składający się z dokumentów, relacji i interfejsów, w którym ludzie mają podobny status ontyczny co i pliki, jest nie tylko oryginalną

² Floridi,L. 2007. A look into the future impact of ITC on our lives. *The Information Society* 23 (1): 59-64.

³ Floridi,L. 2015 (ed) : *The Onlife Manifesto. Being Human in a Hyperconnected Era*, Springer Open, 2015, Open Access e Book

⁴ « infosfera » - to inny neologizm autorstwa Floridiego<

przestrzeni komunikacji ale także źródłem największych fortun i terenem wyrafinowanych działań rynkowych. W konsekwencji sieć zaczęła generować lęki biorące się po części z braku kontroli a po części z niezrozumienia tego nieprzejrzystego i w swej złożoności nieuchwytnego globalnego fenomenu.

Okazało się, że rzeczywistość zmienia się tak szybko i drastycznie, że nasza choć nowoczesna to jednak tradycyjna siatka pojęciowa przestała wystarczać. Pojawiła się potrzeba przebudowania jej tak aby sprostać wyzwaniom stawianym przez nowe technologie, także w wymiarze egzystencjalnym. Mamy tu bowiem do czynienia nie tylko z problemem mniej lub bardziej pertynentnej analizy naukowej. Istnieje autentyczne ryzyko rozprzestrzeniania się nieprawdziwego rozumienia rzeczywistości co prowadzi nie tylko do katastroficznych wizji przyszłości ale też do pandemicznego panoszenia się nowych mitologii i teorii spiskowych. Ludzie odrzucają i boją się tego, czemu nie potrafią nadać sensu, często szukają irracjonalnych wyjaśnień legitymujących ich własną sytuację.

W trakcie prowadzenia badań ekipa *Onlife Initiative* doszła pod przewodnictwem Floridiego do wniosku, że dla zwiększenia wpływu i dla nadania pracom bardziej popularyzatorskiego i edukacyjnego wymiaru należy podjąć próbę syntetycznego ujęcia wspólnego stanowiska grupy w dokumencie mającym naturę Manifestu. W ten sposób powstał *Manifest Onlife*. Inauguracyjne spotkanie *DG Connect* 8 lutego 2013 stanowiło oficjalne rozpoczęcie dyskusji nad projektem w kontekście instytucji europejskich. Od tego momentu można też konsultować ten projekt na stronie Wspólnoty Europejskiej.cf. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/onlife-manifesto>

Cel Manifestu Onlife jest konstruktywny a nawet, można powiedzieć, pedagogiczny. Autorom nie zależy na promowaniu filozofii demaskacji i podejrzeń. Im chodzi o zbudowanie ram pojęciowych na których będzie można oprzeć adekwatne zarówno do potrzeb rzeczywistości jak i do naszych aksjologii, działania politycznie w hiperpołączonym świecie. Przeprojektowanie i przebudowanie naszych hermeneutyk stało się kluczowe, jeśli chcemy zrozumieć i poradzić sobie ze zrozumieniem *onlife*. Chodzi o adekwatne zrozumienie problemów związanych z ICT i o skuteczne ich rozwiązywanie w wymiarze europejskim (*Digital Agenda for Europe*).

Po 2013 roku miało miejsce jeszcze wiele spotkań warsztatowych i prezentacji projektu w różnych kontekstach. W efekcie powstała także książka składająca się z serii komentarzy i esejów wyjaśniających idee stojące za *Manifestem*, a także pomagających usytuować go wewnątrz aktualnej debaty dotyczącej ICT: Luciano Floridi (ed) : *The Onlife Manifesto. Being Human in a Hyperconnected Era*, Springer Open, 2015, Open Access eBook. Zawiera on tekst (angielski) Manifestu, osiem krótkich komentarzy oraz autorskie rozdziały poświęcone materiałom, które wykorzystane były w początkowych etapach projektu.

Ciągle jeszcze dla większości ludzi, niestety także w środowiskach akademickich, rewolucja cyfrowa jest po prostu kolejnym po parze, elektryczności, technologii nuklearnej, itd., etapem postępu nowoczesności. W akademickich środowiskach humanistycznych, porównuje się ją w najlepszym wypadku do rewolucji jaką był wynalazek druku. Tymczasem, zdaniem autorów manifestu mamy do czynienia z istotną zmianą jakościową o charakterze całościowym.

Przyjmując jako punkt wyjścia empiryczne interdyscyplinarne obserwacje funkcjonowania dzisiejszej globalnej rzeczywistości, *Manifest onlife* denuncjuje nieadekwatność nowożytnych pojęć bazujących na dualizmie substancji (świadomość i materia). Kumulowana przez badaczy interdyscyplinarnie wiedza (antropologia, kognitywistyka, informatyka, inżynieria, prawo, neurofizjologia, filozofia, nauki polityczne, psychologia i socjologia) daje empiryczne uzasadnienie radykalności wyboru « onlife » jako podstawowego pojęcia nowej konceptualizacji. Ta metodologia odróżnia teorię onlife od innych współczesnych teorii podejmujących podobną tematykę w sposób bardziej ideologiczny (jak np. «socjologii relacyjnej» -B. Latour) lub scjentystyczny (jak np. inteligencji poszerzonej - M. Serres).

Jako kategoria egzystencjalna pojęcie onlife odwołuje się do *czynności* a nie do substancji : począwszy od będącej bazą pojęcia onlife akcji *podłączenia się* do sieci. Właśnie w tym uprzywilejowaniu czynności kryje się pozytywna energia pojęcia onlife. Koncentrując się na czynnościach (« budowanie tratwy w czasie płynięcia ») manifest nawołuje do autentycznej indywidualnej reformy codziennego działania w infosferze. Zaś fakt, że ten manifest rozpowszechniany jest w ramach priorytetowych ekonomicznych działań Komisji Europejskiej dowodzi doniosłości takiej reformy dla naszego życia. a jest na nią zapotrzebowanie, bo przecież, jeśli chodzi o cyfrową transformację naszego świata, to jest to dopiero początek...

Uwaga do tłumaczenia.

Polska wersja *Onlife Manifesto* powstała jako tłumaczenie zbiorowe w ramach seminarium *Humanistyka Cyfrowa II*, dr Wioletty Miskiewicz (prof. gościnny UW, rok akademicki 2015/16). W tłumaczeniu uczestniczyli: Michał Ciemiński, Marta Czus, Jakub Milewski, Marta Nowak, Joanna Orzechowska, Edyta Popielarska, Paweł Sypuła, Aleksandra Toczek, Tomasz Zaręba.

Podsumowując w 2015 roku (*op. cit.* p. 47) prace nad tekstem manifestu Floridi pisze : « As may be easily understood, agreeing on a common engaging text has not been an easy task for such a multidisciplinary group! » . Jednym z celów wydanej w wydawnictwie

Springer Open i wspomnianej powyżej książki, jest właśnie danie poszczególnym członkom grupy możliwości podkreślenia swoistych perspektyw i wyrażenia własnych niuansów poprzez komentarze i rozdziały autorskie.

Angielski tekst Manifestu jest bez wątpienia rezultatem pewnego kompromisu, dlatego też postanowiliśmy sporządzić tekst polski nie jako literalne tłumaczenie tekstu angielskiego, lecz z uwzględnieniem wersji językowych dostępnych na stronie Komisji Europejskiej, a noszących w sobie ślady dyskusji, które doprowadziły do kompromisu finalnego.

Teksty oryginalne (angielski, francuski, niemiecki, włoski) są dostępne (*Open Access* dystrybuowany na zasadach licencji *Creative Commons*) na stronie Komisji Europejskiej:

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/onlife-manifesto>